

Universell utforming av barnehage- og skolebygg

For at barn og elever skal være inkludert i barnehagen, skolen og SFO, må alle ha lik tilgang til bygninger og uteområder. For noen barn er det viktig med ekstra tilrettelegging, men med universell utforming oppnår vi inkludering og økt kvalitet for alle.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 01.08.2024

Universell utforming i barnehage, skole og SFO kan handle om flere forhold: bygningsmasse og uteområde, men også pedagogikk, digitale verktøy og læringsressurser. Når vi snakker om universell utforming på denne siden, handler det om skole- og barnehagebygg og uteområder.

Alle private og offentlige virksomheter som retter seg mot allmennheten skal være universelt utformet. Nye barnehage- og skolebygg skal bygges etter kriteriene om universell utforming i forskrifter til plan- og bygningsloven.

Det er også krav om universell utforming i eksisterende bygg. Her kan andre forhold også ha betydning, slik at kravene til universell utforming kan bli annerledes enn for nye bygg.

Hva er universell utforming av barnehage- og skolebygg?

Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming.

[FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne](#)

Universell utforming av barnehager og skoler handler om at bygningene og uteområdene skal kunne brukes av alle, uavhengig av funksjonsevne. Universell utforming betyr å finne enkle, praktiske og estetiske løsninger som fungerer inkluderende.

Tilgjengelighet

Barnehager og skoler skal utformes slik at de er tilgjengelige for alle. Det er likevel en forskjell på tilgjengelighet og universell utforming. Med universell utforming skal alle kunne bruke hovedløsningen. Tilgjengelighet handler om å gjøre bygget tilgjengelig ved å beholde nåværende løsning, men å legge til en tilleggsløsning for dem som trenger det.

En skole er for eksempel gjort tilgjengelig for alle med en rampe eller heis plassert et annet sted enn ved hovedinngangen. Med en universell løsning sørger skolen for at alle kan bruke samme inngang/utgang.

Universell utforming og individuelle tilrettelegginger

Enkelte barn og elever har funksjonsnedsettelse som gjør at de møter mange hindringer i omgivelsene. I noen tilfeller er det derfor behov for å gjøre individuelle tilrettelegginger utover universell utforming.

- [Les mer om universell utforming og tilrettelegging hos Statped](#)
- [Rapport: Elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler](#)

Universelle løsninger - tips til hva du kan se etter

Fysisk miljø i barnehager og skoler

Både innemiljø og utemiljø er en del av det fysiske miljøet i skoler og barnehager. Innemiljøet inkluderer blant annet luft, temperatur og lys, mens utemiljøet blant annet handler om hvordan utearealet er utformet. Et godt fysisk miljø sørger også for barnas sikkerhet, slik at det ikke skjer ulykker eller at barna blir syke eller får andre plager.

Barnehager og skoler består av en bygningsmasse, og uteområder med leke- og treningsapparater, ballspillbaner, friområder og parkeringsarealer.

Statped har flere eksempler på fysisk tilrettelegging som gjør inne- og uteområder tilgjengelig for barn og elever med ulike funksjonsnedsettelse.

På nettsidene til direktorat for Byggkvalitet finner du Byggteknisk forskrift med veiledning, som blant annet spesifiserer krav til universell utforming.

KS har laget et tipshefte om hva du kan se etter for å finne ut om barnehager og skoler fyller kravene til universell utforming av bygg og uteområder. Under finner du noen eksempler fra heftet.

Hva kan du se etter?

- Er det HC-parkering i nærheten av hovedinngangen?
- Er det et orienteringsskilt ved ankomst til barnehagen/skolebygget?
- Har bygget et inngangsparti uten trapper og jevnt nivå foran hovedinngangsdøra?
- Er det plass til at en rullestolbruker kan snu foran inngangen, uten at døra slår over snusirkelen når den åpnes?
- Har bygget synlig inngangsparti fra adkomstveien?
- Er det heis i bygget?
- Er heis og trapp i umiddelbar nærhet av hverandre og i nærheten av hovedinngangen?
- Har bygget HC-toalett?
- Er dører og dørkarm malt i en farge som står i kontrast til veggfargen?
- Er dørene lette å åpne?
- Har dørene minimum 87 cm fri passasjebredde?
- Er døråpningene uten terskler?
- Har bygget lesbar skilting med gode kontraster? Er skiltene plassert slik at det er mulig å komme helt inntil skiltene?
- Er det noe som sperrer gangarealet, som for eksempel møbler?
- Er det god akustikk i rommene, eller er det behov for lyddempende materialer og tiltak for å redusere bakgrunnsstøy?
- Har bygget tilstrekkelig belysning?
- Finnes det mulighet for å dimme lyset i oppholdsrommene?

- Er det muligheter for utvendig eller innvendig lysskjerming?

Medvirkning

Barn og unge, spesielt dem med funksjonsnedsettelse, må få være med på jobben med å utforme barnehagens eller skolens bygg og uteområder. De kjenner byggene og uteområdene de bruker, og det er nyttig å lytte til dem. Også foreldre, organisasjoner og tjenesteytere bidrar med viktig informasjon, ser utfordringer og behov, og kan ha gode forslag til løsninger. I tillegg er de ansatte og barnehage- og skoleleder selvsagte aktører i prosesser som handler om universell utforming av barnehage- og skolebygg.

Rådet for personer med funksjonsnedsettelse

Rådet for personer med funksjonsnedsettelse er et rådgivende organ alle kommuner og fylkeskommuner skal ha. Kommunen skal involvere rådet i alle saker som gjelder personer med funksjonsnedsettelse, slik som universell utforming av barnehage- og skolebygg.

Eksempelsamling

KS har laget en eksempelsamling med spennende og innovative tiltak norske kommuner og fylkeskommuner har gjennomført.

[Design for mangfold: Universell utforming i skoler og barnehager](#)

Kartlegge eksisterende bygg

For å få oversikt over hvilke utbedringer som er nødvendige for at barnehage- og skolebygg skal kunne brukes av alle, kan man kartlegge bygninger og uteområder på en systematisk måte. Det er opp til den enkelte kommune om de kartlegger sine bygninger, hvordan det skal gjøres og i hvilket omfang.

Kartleggingsverktøy

Det finnes ulike kartleggingsverktøy for universell utforming av bygg. Noen kommuner bruker ferdige, nettbaserte kartleggingsverktøy, mens andre har utviklet egne verktøy for kartlegging.

Bygg for alle

Offentlige aktører kan benytte registrerings- og forvaltningsmodulen i Bygg for alle gratis ved å ta kontakt med Statsbygg, som har utviklet verktøyet. Systemet inneholder en detaljert registrering og kartlegging, og til slutt kan man ta ut en rapport med informasjon om hvilke tiltak man må gjøre for å gjøre bygget universelt utformet.

Regelverk

Ifølge plan- og bygningsloven skal alle private og offentlige virksomheter som retter seg mot allmennheten være universelt utformet. Det er hovedløsningen som skal være universelt utformet, ikke nødvendigvis alle deler av virksomheten.

Også barnehageloven og opplæringsloven stiller krav til barnehager og skoler om fysisk miljø og universell utforming. Krav til universell utforming har en tydelig forankring i forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Forskriften skal bidra til at miljøet i barnehagen og skolen fremmer helse, trivsel, lek og læring, samt forebygger sykdom, skade og alvorlige hendelser. Krav til universell utforming er også regulert i flere andre regelverk.

Barnehageloven

Barnehagen skal gi barn muligheter for lek, livsutfoldelse og meningsfulle opplevelser og aktiviteter i trygge og samtidig utfordrende omgivelser. (Barnehageloven § 2).

Selv om universell utforming ikke er nevnt direkte i Barnehageloven, skal barnehagene utformes slik at det blir tatt hensyn til at barn har ulike funksjonsnivå. Krav til universell utforming følger imidlertid av forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

For at barnehagen skal godkjennes må blant annet lokaler og uteområder være egnet for barnehagedrift. Ved godkjenningen skal kommunen gjøre en konkret vurdering av at barnehagen er egnet ut fra kravene i barnehageloven som gjelder

barnehagens formål og innhold.

Det fysiske barnehagemiljøet skal være i samsvar med de faglige normene som fagmyndigheter til enhver tid anbefaler.

Hvem som anses som fagmyndigheter, avhenger av hvilke faglige normer det gjelder. Blant annet er det bestemmelser som angår det fysiske barnehagemiljøet i plan- og bygningsloven, arbeidsmiljøloven og forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. For miljørettet helsevern i barnehager og skoler er Helsedirektoratet fagmyndighet. Andre fagmyndigheter kan være Statens helsetilsyn og Direktoratet for byggkvalitet.

En viktig veiledning fra helsemyndighetene er Helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger

Kommunen skal sikre at barn med nedsatt funksjonsevne får et egnet individuelt tilrettelagt barnehagetilbud, slik det står i barnehageloven § 37. Det er kommunen som fatter vedtak om tilrettelegging. Når det fattes et vedtak, vil det også være mulig å klage på retten.

Les mer om tilrettelegging av barnehagetilbudet for barn med nedsatt funksjonsevne.

Opplæringsloven

Fysisk skolemiljø og universell utforming er regulert både i opplæringsloven for offentlige skoler, og i privatskoleloven.

Elevene har rett til et fysisk skolemiljø som fremmer helse, inkludering, trivsel og læring. Skolene skal planlegges, bygges, tilrettelegges og drives på en måte som tar hensyn til sikkerhet, helse, inkludering, trivsel og læring, og fremmer et godt fysisk skolemiljø. Skolene skal være universelt utformet, slik at elever uansett funksjonsnivå skal kunne gå på skolen og ferdes på hele skolens område.

Opplæringslovens § 2-6 sier at alle elever i grunnskolen har rett til å gå på en skole i nærmiljøet. Alle elever skal kunne benytte skolebygget og skolens uteområde, og enkeltgrupper skal ikke skilles ut ved å bruke spesialtilpassede løsninger kun for dem.

Kravet om universell utforming gjelder også skolens uteområder. Det stilles både krav til tilgjengelighet til uteområdene og et aktivitetstilbud ute, som for eksempel

tilpassede lekeapparater.

Det fysiske skolemiljøet skal være i samsvar med de faglige normene som fagmyndighetene til enhver tid anbefaler.

Hvem som anses som fagmyndighet er avhengig av hvilke faglige normer det gjelder. Blant annet har plan- og bygningsloven, arbeidsmiljøloven og forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger betydning for det fysiske miljøet. For miljørettet helsevern i barnehager og skoler er Helsedirektoratet ansvarlig for fortolkning og faglig normering. Det kan også være andre, for eksempel Statens helsetilsyn og Direktoratet for byggkvalitet.

En viktig veiledning fra helsemyndighetene er Helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Normene er veiledende. Det er viktig å huske på at elever har rett til et trygt og godt skolemiljø. Selv om skolen legger seg på minimumsnivået for alle miljøfaktorene, er det likevel ikke gitt at skolemiljøet samlet sett vil ha tilfredsstillende virkning for skolemiljøet. I enkelte tilfeller har skolen en veldig begrenset mulighet til å gjøre unntak fra de faglige normene. Dersom skolen velger andre løsninger enn det fagmyndighetene anbefaler, må skolen kunne dokumentere at løsningene de har valgt vil gi samme eller bedre virkning for hver enkelt elev. I noen tilfeller vil noen elever kunne ha særlige behov. Da stilles det ytterligere krav til skolen om å finne bedre løsninger, siden retten til et godt fysisk skolemiljø skal oppfylles for alle enkeltelever.

Alle elevar har rett til ein arbeidsplass som er tilpassa behova deira. Skolen skal innreiast slik at det leggjast til rette for dei elevane ved skolen som har nedsett funksjonsevne.

Departementet gir forskrift om saksbehandlinga av saker som gjeld det fysiske skolemiljøet etter §§ 12-2 og 12-7. I slike saker gjeld ikkje § 29-1.

Opplæringsloven § 12-7

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler

Alle barnehager, skoler og SFO omfattes av [forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger](#). Forskriften skal bidra til at miljøet i barnehagen og skolen fremmer helse, trivsel, lek og læring, samt forebygger sykdom, skade og alvorlige hendelser. Forskriften inneholder krav til at miljøet i barnehagen, skolen og SFO må være helsemessig tilfredsstillende, og handler blant annet om utforming av lokaler og uteområder, inneklime, lys- og lydforhold, smittevern, sikkerhet og førstehjelp. Forskriften stadfester også at behovene til barn og elever med funksjonsnedsettelse skal ivaretas.

[Veileder om Helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger](#) gir veiledning til alle bestemmelsene i forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger

Bestemmelser i annet regelverk

Likestillings- og diskrimineringsloven

Offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner: Det kan være unntak for tilrettelegging eller utforming som medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Virksomhetene skal likevel jobbe aktivt og målrettet for å fremme universell utforming i virksomheten.

[Likestillings- og diskrimineringsloven](#) fremhever at barnehagebarn og elever med funksjonsnedsettelse har rett til egnet individuell tilrettelegging av barnehagetilbud og lærested for å sikre likeverdige muligheter.

Disse regelverkene omtaler også fysisk miljø og universell utforming

- [Anskaffelsesloven](#)
- [Arbeidsmiljøloven](#)
- [Byggforskriften \(TEK 17\)](#).

- Forskrift om sikkerhet ved lekeplassutstyr
- Forskrift om universell utforming av informasjons- og kommunikasjonsteknologiske (IKT)-løsninger.
- Plan- og bygningsloven

Roller og ansvar

Barnehagemyndigheten

Som lokal barnehagemyndighet har kommunen ansvaret for å godkjenne, og føre tilsyn med de private og kommunale barnehagene i sin kommune. I vurderingen skal både barnehageloven og forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger legges til grunn. Alle barnehager skal være godkjent før de kan åpne.

Kommunen skal alltid vurdere om kravene til universell utforming er oppfylt når de godkjenner barnehager. Kommunen skal samtykke til planer for nye skoler og barnehager som skal bygges. Universell utforming er et av forholdene som inngår i godkjenningsvurderingen.

Mer om godkjenning av barnehager.

Barnehageeier

Barnehageeier har ansvaret for at barnehagebyggene overholder kravene i barnehageloven § 7, som sier at barnehageeier skal drive virksomheten i samsvar med gjeldende lover og regler.

Barnehageeier må derfor dokumentere at ute- og innearealer tilfredsstillers lovens krav og at driften skjer i samsvar med gjeldende regelverk, som blant annet plan- og bygningsloven, likestillings- og diskrimineringsloven og forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger.

Ansvar for barnehageeier og kommunen har for å tilrettelegge for barn med nedsatt funksjonsevne

Skolemyndighet og skoleeier

Skoleeier har ansvaret for at skolebyggene og uteområdene overholder kravene i opplæringsloven § 9A-7 og Forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Skoleeier må dokumentere at ute- og innearealene tilfredsstillers lovens krav, og at driften skjer i samsvar med gjeldende regelverk. I opplæringsloven § 13-10 reguleres skoleeiers ansvar, herunder kommune, fylkeskommune og skoleeiere for private skoler. Styret er friskolenes øverste ansvarlige organ, og ansvarlig for at skolen driftes i tråd med gjeldende lover og forskrifter.

Andre myndigheter

Gjennom plan- og bygningsloven er kommunene pålagt å ha føringer om universell utforming i det kommunale plansystemet. Mange av kommunene har innarbeidet kravet til universell utforming som en del av kommuneplanens arealdel, i samfunnsdelen eller begge.

For både offentlige og private barnehager og skoler vil selve ansvaret for byggene og for driften ofte være lagt til ulike enheter i kommunen. Det er derfor viktig at disse enhetene avklarer roller og ansvar seg imellom. Hvordan kommunene og fylkeskommunene samkjører kravene i ulike regelverk på tvers av rettsområder, er opp til hver kommune/fylkeskommune å avgjøre. De aktuelle enhetene er selv ansvarlige for å håndheve eget regelverk.

Disse myndighetene i kommunen kan være særlig aktuelle i forbindelse med universell utforming av barnehage- og skolebygg:

- Bygningsmyndigheten
- Helsemyndigheten
- Barnehage- og skolemyndighetene

Vil du ha mer informasjon om universell utforming?

Mange offentlige aktører har roller og oppgaver knyttet til fysisk miljø og universell utforming av barnehage- og skolebygg.

Offentlige aktører

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)

Bufdir har et sektorovergripende ansvar for arbeidet med universell utforming. De har ansvar for å:

- følge opp handlingsplaner
- forvalte tilskuddsordningen for universell utforming
- drive flere nettverk
- spre informasjon

Bufdir har ansvaret for å passe på at alle sektorer følger opp tiltakene i handlingsplanen, og skal hjelpe fylkeskommunene og kommunene til å jobbe aktivt med universell utforming.

Helsedirektoratet

Helsedirektoratet har blant annet ansvar for fortolkning og veiledning om forskrift om helse og miljø i barnehager, skoler og skolefritidsordninger. Helsedirektoratet utarbeider veiledere på flere områder som angår barn og unges fysiske miljø i barnehager og skoler.

Statped

Statped er den statlige spesialpedagogiske tjenesten for kommuner og fylkeskommuner. De jobber for å sikre god og tilpasset opplæring for alle, og skal bidra til at kommuner og fylkeskommuner kan oppfylle kravene i regelverket for barnehage og skole.

Statped har mange gode råd om universell utforming og tilrettelegging.

Direktoratet for byggkvalitet

Direktoratet for byggkvalitet er et nasjonalt kompetansesenter på bygningsområdet, og sentral myndighet på flere områder innenfor bygningsdelen av plan- og bygningsloven. På nettsiden finner du relevante ressurser for universell utforming av publikumsbygg.

KS

I samarbeid med Bufdir driver KS et nettverk av kommuner som jobber med universell utforming av sine bygg. KS har laget publikasjoner og filmer med gode eksempler på universell utforming.

Husbanken

Husbanken kan gi lån til å bygge en ny barnehage, et nytt tilbygg eller å oppgradere eksisterende bygg. Barnehagelånet kan også brukes til lokaler til SFO. Lånet skal brukes til å bidra til godt fysisk miljø, spesielt innenfor universell utforming, trygghet og funksjonalitet.